

Vogels

Vogels

Duizend jaar vogels
in honderden boeken

Omslag en drie bladzijden uit W. Haanstra, *De spreeuw en de musch*. *Een boek voor een kind dat al leest* (eind 19de eeuw). [KB KW Ki 7345]

Vogels! Duizend jaar vogels in honderden boeken

Bestiarius, West-Frankrijk, ca. 1450. [MMW 10 B 25, 28r.]

In het najaar van 2014 staat Museum Meermanno te Den Haag in het teken van vogels. In een grote tentoonstelling in samenwerking met de Koninklijke Bibliotheek worden de mooiste vogelboeken uit beide instellingen getoond.

Zolang er mensen zijn, zijn ze gefascineerd geweest door vogels; de oudste grotschilderingen van vogels zijn zo'n 40.000 jaar oud. De reden van die fascinatie is niet moeilijk te bedenken: vogels kunnen vliegen, iets dat mensen nog maar net geleerd hebben. Tel daarbij op dat veel vogels er met hun prachtige veren uit zien om in te lijsten, en je begrijpt dat ze op warme belangstelling van kunstenaars en onderzoekers konden en kunnen rekenen.

De oudste afbeeldingen van vogels in boeken uit de collectie van Museum Meermanno zijn weliswaar geen 40.000 jaar oud, maar toch van een respectabele ouderdom: ze komen uit een tiende-eeuws handschrift uit de collectie van het museum. Het *Liber medicinae ex animalibus* ('boek van de geneesmiddelen uit dieren verkregen') van de vierde-eeuwse arts Sextus Placitus van Papyra was een vroegmiddeleeuws standaardwerk. De hersenen van de patrijs zouden, vermengd met wijn, een probaat middel leveren tegen een beginnend

warhoofd. Uit de late middeleeuwen worden twee prachtig geïllustreerde handschriften uit de Koninklijke Bibliotheek getoond van Jacob van Maerlants *Der naturen bloeme*, een encyclopedisch werk over de levende en dode natuur uit de dertiende eeuw. Vogels nemen bij Van Maerlant een belangrijke plaats in: hun beschrijvingen, steeds met een illustratie, beslaan maar liefst een vijfde van beide handschriften.

De uitvinding van de boekdrukkunst bracht ook vernieuwingen in de boekillustratie: houtsneden konden met de tekst meegedrukt worden. Uit de vijftiende eeuw is een exemplaar van *Van die proprieteyten der dingen* (Haarlem 1485) van de franciscaner monnik Bartholomaeus Anglicus te zien, een encyclopedisch werk dat handelt over alle mogelijke onderwerpen, van God en de ziel tot aardrijkskunde en dieren. Een van de exemplaren van het museum bevat een ingekleurde houtsnede waarop een groot aantal vogels te zien is.

Standaardwerken

De opkomst van de moderne wetenschap in de zestiende en zeventiende eeuw wordt geïllustreerd aan de hand van een aantal vogelkundige standaardwerken. Te zien zijn onder andere werken van Pierre Belon (*L'histoire des oyseaux*, 1555) en Conrad Gessner (*Historia animalium*, 1585), beide geïllustreerd met prachtige houtsneden. Topstuk uit deze periode is het driedelige *Ornithologia* (1599-1603) van de Bolognese bioloog Ulisse Aldrovandi. Zijn boek geldt als een van de eerste werken met natuurgetrouwe afbeeldingen, al komen ook mythologische wezens als de harpij nog aan bod. Dat de classificatie van het dierenrijk nog in de kinderschoenen stond, blijkt, behalve uit die harpij, uit het feit dat Aldrovandi en andere zestiende-eeuwse auteurs de vleermuis onder de vogels scharen.

Als de 'grondlegger van de moderne ornithologie' geldt de Engelsman John Ray (1627-1705). In 1676 verscheen zijn *Ornithologiae libri tres*, waarin hij beschrijvingen gaf van de vogels die hij samen met Francis Willughby (1635-1672) tijdens hun reizen door Europa had gezien, en waarin voor het eerst geprobeerd wordt vogels systematisch in te delen. In de tentoonstelling ligt de Engelse vertaling van twee jaar later, die evenals het Latijnse origineel is voorzien van 78 gravures met talloze afbeeldingen van vogels.

Kuifeend in: C. Nozeman e.a., *Nederlandsche vogelen*. Deel 3. Amsterdam, 1809. [KB 1047 B 11]

C. Nozeman e.a., *Nederlandsche vogelen*, titelpagina deel 3, Amsterdam, 1809. [KB 1047 B 11]

Hieronymus van Alphen, *Kleine gedigten voor kinderen*, 1783. [KB 2220 G 15]

Nederlandsche vogelen

Een van de mooiste en omvangrijkste ornithologische boeken dat ooit in ons land verscheen is *Nederlandsche vogelen*. Het vijfdelige boek werd tussen 1770 en 1829 uitgegeven in Amsterdam door Jan Christiaan Sepp en zijn opvolgers en het bevat niet minder dan 250 gravures van vogels die in Nederland voorkomen, van de aardzwaluw (oeverzwaluw) tot de zwemmer (grauwe kiekendief). De beschrijvingen van de dieren werden gemaakt door de predikant en amateurbioloog Cornelius Nozeman (1720-1786), en na zijn dood door de Amsterdamse arts en bioloog Martinus Houttuyn (1720-1798); de gravures waren aanvankelijk van de hand van de vader van Jan Christiaan Sepp en later van hemzelf. Zowel het KB-exemplaar als dat van het museum zullen te zien zijn. In oktober 2014 verschijnt bovendien een facsimile van *Nederlandsche vogelen* bij uitgeverij Lannoo. Een belangrijk aspect van de ornithologie in de negentiende eeuw zijn de grote expeditie die werden uitgerust om de flora en fauna van de wereld te beschrijven. Het beroemdste voorbeeld is natuurlijk Darwins reis met de Beagle in 1831-1836, maar voor de kennis van exotische vogels was de Franse expeditie van de Astrolabe (1837-1840) minstens zo belangrijk. In de tentoonstelling zijn enkele plaatdelen van het reisverslag van deze expeditie te zien, naast een deel van de *Ornithologie Nord-Ost-Afrika's der Nilquellen und Küsten-Gebiete* van de beroemde Duitse ornitholoog Theodor von Heuglin.

Boekkunstenaars

De expositie laat niet alleen de 'wetenschappelijke vogel' zien. Andere zalen zijn gewijd aan de vogel als inspiratiebron voor boekkunstenaars uit zowel de collectie van de Koninklijke Bibliotheek als Museum Meermanno. Een greep: er zijn boekbanden met vogelmotieven, waaronder een achttiende-eeuwse tweelingband, en alba amicorum (vriendenboeken) met geschilderde en getekende vogels. Een bijzonder voorbeeld daarvan is het album amicorum van Joannes Le Francq van Berkhey, waarin een mus is afgebeeld die is versierd met echte veertjes, een pootje en een snavel. In deze zalen laten we ook verschillende moderne uitgaven zien van het gedicht 'The Raven' van Edgar Allan Poe en ontwerpen en proefdrukken van boeken van Theo van Hoytema (1863-1917), onder andere van *Hoe de vogels aan een koning kwamen*. Ook zullen enkele 'druksels' te zien zijn uit de *Chassidische legenden* (1942-1943) van de Groninger drukker en verzetsman Hendrik Werkman.

Ook de presentatie in de beroemde Boekzaal van Museum Meermanno op de eerste verdieping van het museum doet mee in de tentoonstelling: behalve in werken zoals het al genoemde *Der naturen bloeme* komen vogels veelvuldig voor in de margeversiering van (laat-)middeleeuwse getijdenboeken. Van deze prachtig verluchte boeken zal een selectie uit KB en Meermanno te zien zijn. Het is opvallend dat vogels in margedecoraties vaak veel gedetailleerder zijn afgebeeld dan die in beschrijvende werken uit dezelfde tijd. Een van de beroemdste vogels wordt in het zonnetje gezet in het souterrain van het museum: Donald Duck, van zijn allereerste verschijning tot zijn allerlaatste optreden in zijn lijfblad.

Uilen-geluk, tekst van Tine; geteekend op steen door Th. van Hoytema. - Amsterdam: C.M. van Gogh, 1895. [ONT 00361]

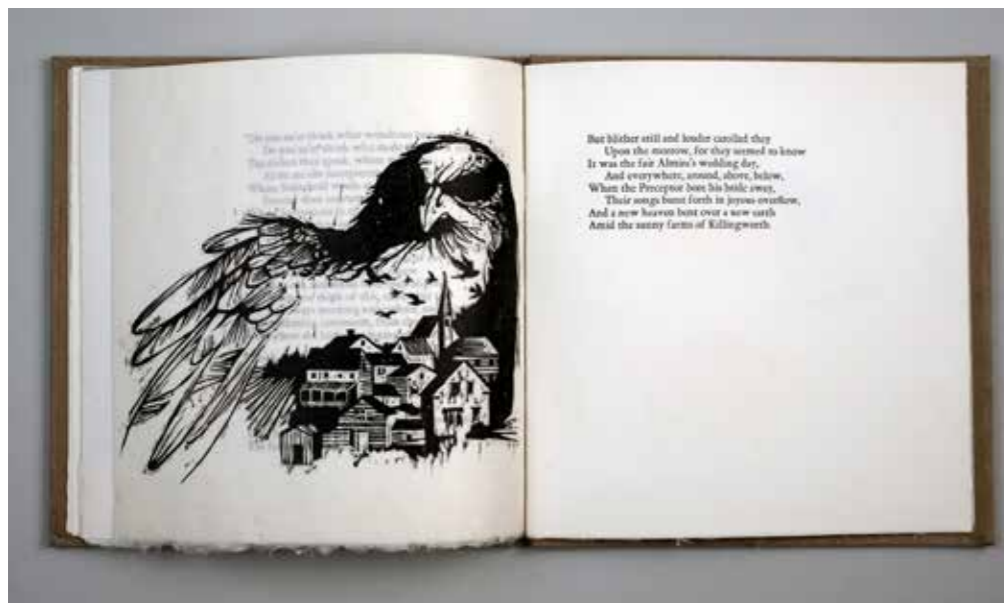
Miniatuurboekjes

Ook in de tentoonstellingszalen op de tweede verdieping van het museum zie je ze vliegen; In de Thurkowskamer is een selectie miniatuurboekjes met vogels te zien. De 'Rode zaal' is gewijd aan vogels in kinderboeken. Uit de Koninklijke Bibliotheek komt een groot aantal oude kinderboeken, maar ook boeken over bekende vogels zoals Angry birds, Fokke & Sukke, Calimero en de Krullevaar. Opvallend is de grote verscheidenheid aan vogelguides die in de afgelopen decennia speciaal voor kinderen werden uitgegeven.

Terug op de begane grond komt een derde aspect van vogelboeken aan de orde. In de laatste zaal wordt aandacht besteed aan wat we bij het maken van de tentoonstelling in de wandelgangen de 'toegepaste vogel' noemen: vogels als hobby. Met de

immense collectie van de Koninklijke Bibliotheek als uitgangspunt laten we zien dat mensen zich op allerlei manieren bezighouden met vogels, bijvoorbeeld door zangvogels te houden, vogels te kijken of door ze klaar te maken en op te eten. Vogelguides lijken in Nederland niet aan te slepen, maar er zijn ook talloze boeken over de praktijk van het vogels kijken en over duivensport, over het houden van volièrevogels, over hoe vogels naar je tuin te lokken, over het maken van voederplaatsen, over vogelfotografie en zelfs over EHBO voor vogels. Een niet te versmaden (en grote) categorie is die van de kookboeken over kip en ander gevogelte; de liefde voor vogels gaat bij velen door de maag.

Erik Geleijns,
conservator oude collectie Museum Meermanno en
collectiespecialist Koninklijke Bibliotheek, Den Haag

The Raven van Edgar Allen Poe door de Cheloniidae Press, uitgegeven en geïllustreerd door Allan James Robinson [MMW, pp ame Cheloniidae 1980]

Recepten voor dieren

Vogelcake

Benodigheden:

vogelzaad, gedroogd fruit, broodkruimels
niervet of reuzel
steelpan en lepel
yoghurtbekertje
touwtje en stokje

Meng het vogelzaad, de broodkruimels en het gedroogde fruit. Smelt de reuzel of het niervet in de steelpan en voeg het zaadmengsel toe. Roer goed en laat alles afkoelen.

Neem het yoghurtbekertje en maak er een klein gaatje in. Maak een knoopje aan het uiteinde van het touw en steek het touw door het yoghurtbekertje, zorg dat de knoop onderaan goed blijft vastzitten.

Vul nu het bekertje met de inhoud van de steelpan, leg er ook een stokje op en laat het afkoelen.

Haal de yoghurtbeker voorzichtig van je vogelcake af, hang je cake op aan een stevige tak met het touwtje en nu nog wachten tot de vogels komen!

Dennenappel met pindakaas

Benodigheden:

dennenappel
touwtje
pindakaas*
zaadjes
Bind het touwtje aan de onderkant van de dennenappel.

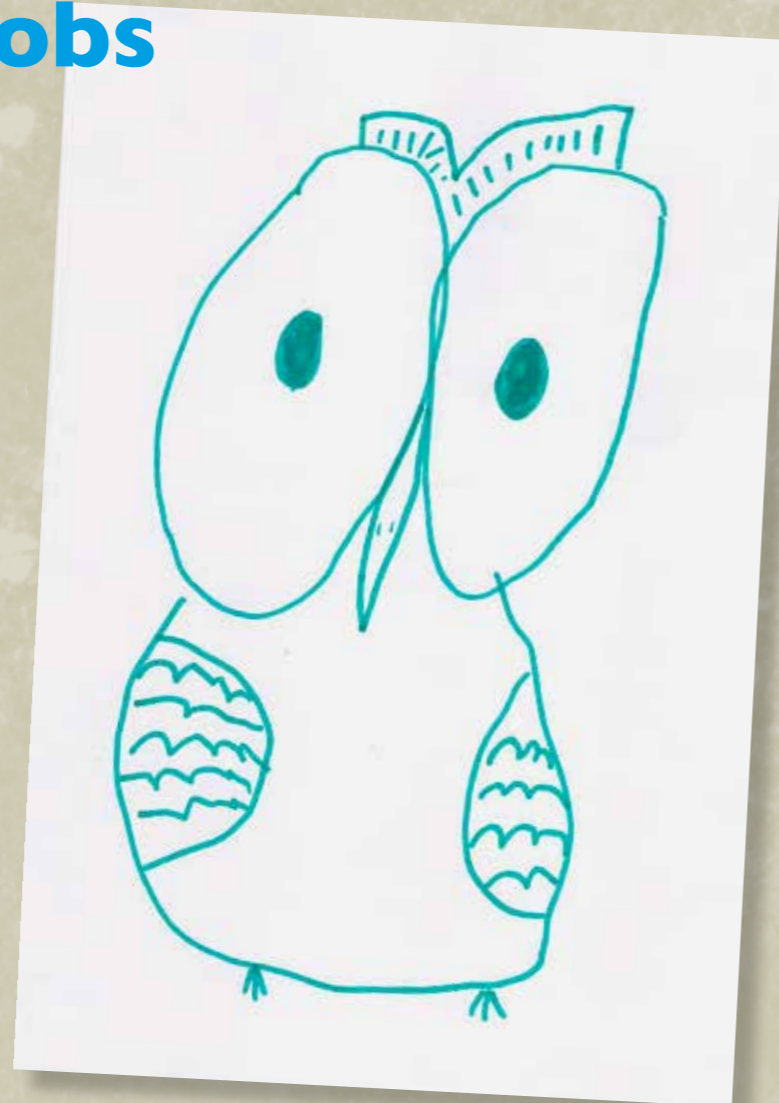
Besmeer de dennenappel met pindakaas en rol hem door zaadjes zodat de zaadjes eraan blijven plakken.

Het hapje is klaar, hang de dennenappel nu in een boom zodat de vogels ervan kunnen smullen.

* Let op! Gewone pindakaas bevat veel zout en dat is ongezond voor vogels. Koop zoutloze pindakaas, bijvoorbeeld bij een biologische supermarkt, reformwinkel of Vivara!

Josephine Jacobs

6 jaar, Noordwijk

Drie lievelingsvogels

Welke vogel vind je het mooist?

Ik kan niet kiezen, daarom noem ik er drie: mijn lievelingsvogels zijn de uil, de roodborst en de pauw.

Waarom?

Ze zien er allemaal mooi uit en de uil en pauw hebben mooie veren. De roodborst heeft een rood buikje.

Wat kan die vogel allemaal?

De uil kan in de nacht wakker blijven, het roodborstje is heel nieuwsgierig en de mannetjespauw kan zijn veren mooi omhoog zetten.

Waar komt de vogel voor?

De uil komt voor in de bossen, het park en de dierentuin, het roodborstje in de tuin en in van alles en de pauw op de boerderij en in het park.

Hoe vaak heb je de vogel in het echt gezien (of alleen op tv en in boeken als het bv een zeearend is)?

Ik heb de pauw heel veel keertjes op de boerderij en in het park gezien. Vroeger kwam er ook vaak een pauw bij ons in de tuin, dat was een meisjespauw, maar die zag er niet zo mooi uit als de mannetjespauw. Zij ging dan op het dak van de schuur zitten. Een roodborstje heb ik wel eens in de tuin gezien. De uil heb ik nog nooit in het echt gezien, maar komt wel voor in het bos vlakbij ons huis. Mama heeft hem 's nachts wel eens gehoord. Ik ken de uil Oeroeboeroe wel uit het boek van Paulus de Boskabouter.

De nachtegalen

Ik heb van 't leven vrijwel niets verwacht,
't Geluk is nu eenmaal niet te achterhalen.
Wat geeft het? – In de koude voorjaarsnacht
Zingen de onsterfelijke nachtegalen.

Uit: J.C. Bloem, *Verzamelde gedichten*,
Athenaeum – Polak & Van Genneep, Amsterdam 1992.

Vlerken

Nachtelijk vliegen vogels van
de wilde wingerd weg

Schrikbeladen klapperen vlerken
dof

in deemstering

Knakgeluid van takken veelvuldig kort
ontsluieren vlerken

één ogenblik
niet-herkenbare ruimten

de ruimte is van knakkende
vlerken
vol

Plotseling zijn vogels
schrikgeschud

ons
tot-dingen-gestolde Angst

Uit: Paul van Ostaijen, *Spiegel van uw eenzaamheid*,
Davidsfonds, Leuven 1988.

Foto's Luc Hoogenstein

Negentiende-eeuwse kinderboeken in vogelvlucht

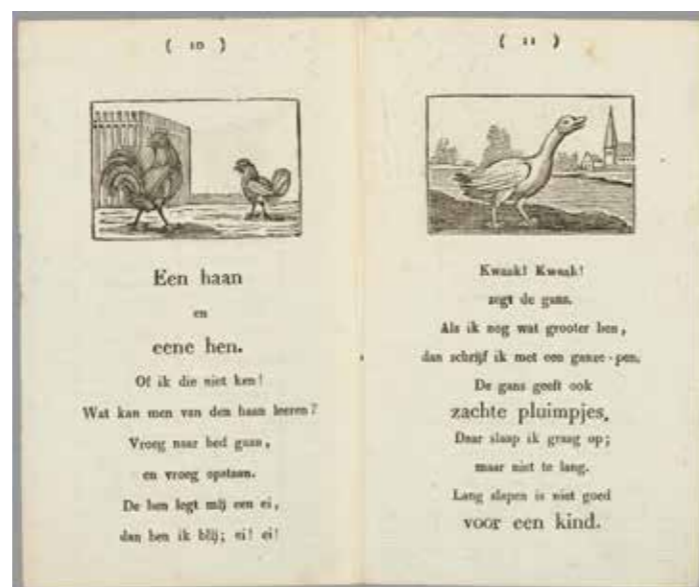
De collectie van de Koninklijke Bibliotheek bevat meer dan 200.000 kinderboeken en in duizenden daarvan staan vogels van allerlei pluimage. In dit artikel gaan we in vogelvlucht langs vogels in negentiende-eeuwse kinderboeken en centsprenten. De meeste van de hier besproken werken zijn gedigitaliseerd en online te bekijken.

Leerzame lessen

Op het voorplat van het leesboek *Het A.B.C. of Hane-boek* (1818) prijkt een kraaiende haan [afb.1]. De afbeelding dient als aansporing voor de jonge lezers om net als de haan vroeg op te staan. Het dunne werkje bevat naast alfabetten en spel- en lees oefeningen ook moeilijke teksten zoals het Onze Vader, de geloofsbelijdenis en diverse gebeden. Dit type leesboekjes wordt naar de afbeelding op het omslag 'haneboek' genoemd. Het haneboek kwam al in de zestiende eeuw op, maar getuige dit voorbeeld werd het nog tot in de negentiende eeuw gedrukt.

1. Het A.B.C. of Hane-boek, zeer nuttig voor jonge kinderen om te leren [KW NOM R 78]

2. Leerzame lessen in *Een boekje met prentjes, waarbij wat te lezen staat, voor brave kinderen* [KW 32 F 13]

Alexander Cranendoncq schreef in 1828 *Een boekje met prentjes, waarbij wat te lezen staat, voor brave kinderen* [afb.2]. Elke pagina bevat een houtsnede van een dier en daaronder staat een tekstje met een leerzame les. De gans geeft pluimpjes waarop je kunt slapen, maar niet te lang want lang slapen is niet goed voor een kind. De ekster kan leren klappen en snappen (kletsen), maar 'een kind dat veel klapt en snapt / weet dikwijls niet regt, wat het zegt'. Twee vechtende hanen herinneren eraan dat een kind dat twist en vecht, stout is. De pauw ten slotte, pronkt met zijn mooie verenpak maar een kind mag zich niet laten voorstaan op zijn mooie kleren.

Centsprenten

Een centsprent is een goedkoop vel gedrukt papier met verschillende houtsneden of steengravures en korte onderschriften. Sommige centsprenten bieden een overzicht van verschillende vogels waarbij het begrip 'vogel' ruim is genomen, want er staat ook wel eens een feniks, griffioen, vlinder of vleermuis tussen. De biologische werkelijkheid en legenden lopen wel vaker door elkaar: de pelikaan op de prent *Dit ras van vog'len...* [afb.3] wordt geroemd om zijn ouderliefde 'daar zij door bloed haar jongen voedt'. Volgens de middeleeuwse legende prikt een pelikaan in zijn borst om met zijn

eigen bloed zijn jongen te voeden en dode jongen tot leven te wekken. De rode vlek op de keelzak, die ontstaat in de broedtijd, werd voor een bloedvlek aangezien.

Van adelaar tot zwaan

In abc-boeken wordt dankbaar gebruikgemaakt van de grote verscheidenheid aan vogelsoorten. Het *Vogelen-abé-boek* [afb.4] uit 1837 bevat per pagina één handgekleurde gravure van een vogel en een vierregelig rijmpje met informatie over de vogel of een moralistische les voor het lezende kind. Het begint met de A van Adelaar: 'Die grote sterke vogel daar / Is kinderen, een adelaar / Men gaf hem de eerste plaats gewis, / Omdat hij vorst der vogelen is.' Verder bevat het alfabet (oorspronkelijke spelling): bontekraai, distelvink, eend, fazant, gans, haan, ibis,

5. Pagina met de letters M N O uit *A is een Arend* [KW XKW 1356]

3. Centsprent met pelikaan, rechts bovenaan. *Dit ras van vog'len...*, 1818-1828 [Borms 0352]

4. Titelblad van het *Vogelen-abé-boek* [KW BJ 26776]

jaku, kasuaris, leeuwerik, mees, nachtuil, ooievaar, pepervogel, reiger, sijsje, tortelduif, uhu, valk, wouw, zwaan. De letters C, Q, X en Y zijn niet opgenomen.

A is een Arend

A is een Arend: berijmd A B C voor de jeugd uit 1895 bevat rijmpjes over de Arend, Duif, Lijster, Ooievaar, Pauw, Raaf en Uil. De tekstjes bij M en N gaan over het gezinsleven bij mens en vogel: 'M is een Moeder, die waakt bij haar kind / Dat zij zoo innig en teeder bemint. / N is een Nestje, door vogels gemaakt, / Waarbij nu de moeder haar kleintjes bewaakt.' De tekst bij de Ooievaar doet denken aan een overbekend Sinterklaasgedicht: 'O is een Ooievaar, die staat daar te denken / Aan wien hij nu 't eerste een broertje zal schenken.' [afb.5]

Bakerrijmen

'Boer, wat zeg je van mijn kippen' en 'Ooievaar, lepelaar' zijn twee bakerrijmen waarin een vogel een rol speelt [afb.6,7]. De oorsprong en auteur van zulke versjes zijn vaak onbekend en ook de oorspronkelijke betekenis raakt vergeten. Wie denkt er bij 'Witte zwanen, zwarte zwanen' nog aan Christus, die als timmerman de sleutel van het 'Engelland' kan maken voor de zielenvogels? In de collectie van de Koninklijke Bibliotheek bevinden zich ook Nederlandse vertalingen en bewerkingen van Engelse *nursery rhymes*. Een voorbeeld uit 1890 is *De geschiedenis van het Roodborstje* ('Life and death of Cock Robin') [afb.8]. De mus heeft het roodborstje doodgeschoten en de andere vogels verzorgen samen de uitvaart en begrafenis.

Sprookjes

De bekendste vogel in sprookjesland is ongetwijfeld het lelijke jonge eendje in het gelijknamige sprookje, geschreven door Hans Christian Andersen in 1843.

Wel, wat zeg je van mijn kippen?
Wel, wat zeg je van mijn haan?
Hebben ze geen mooie vesten,
Of staat je de kleur niet aan?

6. 'Wel, wat zeg je van mijn kippen' in *Hopsasa: knie- en bakerdeuntjes uit de oude doos*, 1873 [KW 1087 A 70]

7. 'Ooievaar, lepelaar' in *Kloentjen, kloentjen garen en anderen*, 1881 [KW Ki 2294]

Andere vogels vinden we in *De Chinese nachtegaal* (H.C. Andersen), *De zeven raven*, *De zingende springende leeuwerik* en *Zwaan kleef aan* (alle drie van de Gebroeders Grimm) en *De vos en de ooievaar*, een fabel van Jean de la Fontaine. De bewerking van *Het leelijke jonge eendje* van Theo van Hoytema uit 1893, is misschien wel het mooiste lelijke jonge eendje in de KB-collectie [afb.9]. Deze kunstzinnige uitgave bevat kleurenlithografieën waarbij de tekst onderdeel is van de illustraties. Hoytema was blijkbaar een vogelliefhebber: hij schreef en illustreerde ook *Vogelvreugd*, *Uilen-geluk*, *Twee hanen* en *Hoe de vogels aan een koning kwamen*.

Karin Vingerhoets, *Collectiespecialist kinderboeken- en centsprentencollectie, Koninklijke Bibliotheek*

Bekijk de volgende kinderboeken en centsprent online:
<http://tinyurl.com/haneboek>
<http://tinyurl.com/Cranendoncq>
<http://tinyurl.com/centsprent>
<http://tinyurl.com/vogelabc>
<http://tinyurl.com/geschiedenisroodborstje>
<http://tinyurl.com/hoytema>

9. Hoytema's *Het leelijke jonge eendje* [KW BJ Z2097]

8. Een 'crime passionnel' in *De geschiedenis van het Roodborstje* [KW Ki 6430]

Kalkoen in zomerjas

Deze pastei kan zowel warm als koud worden gegeten, hij kan dus uitstekend mee naar een picknick.

Wat nodig is voor 4 personen:

Een kalkoenborst
1 flinke bos bosuitjes
4 plakken ontbijtspek
Een bosje dragon
3 eieren
olijfolie
zout en peper

Voor het deeg

400 gram bloem
200 gram boter
1 eierdooier
Ca. 10 gram zout en een kleine schep suiker
Water naar behoeven

Begin met het deeg. Snijd de boter in kleine klontjes door de bloem waarin het zout en de suiker zijn gemengd. Roer er dan de eierdooier door en voeg zoveel water toe als nodig is om een stevig maar niet plakkerig deeg te kneden. Het deeg wil zeker een half uur rust voordat het in de vorm geplooid wordt. Voor de vulling moet eerst het ontbijtspek worden gesneden en gebakken. Ondertussen kunnen dan de bosuien in smalle ringen worden gesneden; daarna

bakken ze zachtjes mee met het spek, in de olijfolie. De kalkoenborst moet ook in zo klein mogelijke stukjes of smalle reepjes worden gesneden, zodat de ingrediënten samen een fijne vulling vormen. Wanneer de uitjes glazig en zacht zijn kan het vuur uit, en kan de dragon met de stukjes kalkoenvlees door het ui-spekmengsel worden geroerd. Daarna gaan ook de eieren er doorheen, houdt echter een deel van één (losgeklopt) ei apart, om daar de pasteideksel mee te bestrijken. De vulling moet nog op smaak gebracht met zout en rijkelijk versgemalen peper.

Beboter een vrij lage taartvorm, of bekleed hem met bakpapier. Verdeel het deeg in twee iets ongelijke delen: het grootste deel gaat op de bodem en tegen de rand van de vorm, het kleine deel wordt uitgerold tot deksel. Als de vorm is bekleed kan het kalkoenvlees erin, en daarna wordt het deegdeksel over de vulling gevormd en stevig op de rand bevestigd, eventueel met behulp van wat water of ei. Bestrijk ten slotte het deksel met het laatste eimengsel, en plaats de pastei circa 40 minuten in een oven van 180 graden.

Karin Scheper

Kas Gubbels

11 jaar, Nijmegen

Mijn lievelingsvogel

Er werd mij gevraagd iets over mijn lievelingsvogel te schrijven, toen dacht ik meteen, dit wordt de Amerikaanse zeearend! Ik heb hem nooit in het echt gezien, maar bij Earthflight, een dierenserie, was hij strak in beeld! Ik vertel eens even iets over de Amerikaanse Zeearend: zijn jagen vind ik heel interessant. Hij vliegt omhoog en laat zich als een baksteen naar beneden vallen, dan spreidt hij zijn vleugels, spert zijn bek en hup de vis is

al mee naar boven waar hij rustig opgepeuzeld kan worden. De Amerikaanse zeearend is een havik achtige. Ze eten vooral vis, kleine vogels, knaagdieren en hij steelt wel eens iets van mensen. De Amerikaanse zeearend komt voor bij de kust. Daar heeft hij zijn nest. Zijn snavel vind ik het mooist. Hij is helemaal geel en hij gebruikt hem ook als wapen, om zijn prooi of vijand aan stukken te scheuren.

De oude reiger

Dit wordt zijn laatste jaargetijde,
de anderen zijn op reis.
Hij lijkt het lijdzaam te verbeiden,
uitkijkend over dode weiden,
behoedzaam stappend over 't ijs.
Totdat hij godverlaten krijst.

Uit: Willem Wilmink, *Verzamelde liedjes en gedichten van vroeger*, Uitgeverij Bert Bakker, Amsterdam 1999

Herfst

De bomen zijn verroest.
't Seizoen sterft bruin op de verlaten akker.
De kraaien worden zwart en krijsend wakker.
De aarde is leeg en woest.

Uit: Gerard den Brabander, *Verzamelde gedichten*, Uitgeverij Van Oorschot, Amsterdam 1984

Eend

Al word ik aan de waterkant
In observaties steeds getrainder
Van vogels heb ik geen verstand
Voor mij zijn alle eenden eender

Uit: Letty Kosterman en Ivo de Wijs, *Vroege Vogels Verzen*, Uitgeverij Thomas Rap, 1987

Foto's Luc Hoogenstein

Donald Duck, een bekende vogel

Donald Duck debuteerde in de Disney-tekenfilm *The Wise Little Hen*, in 1934. Dit jaartal wordt daarom vaak genoemd als het geboortjaar van de beroemdste eend ter wereld. Maar hij liep toch al eerder rond in de stal van zijn geestelijke vader Walt Disney. In *The Adventures of Mickey Mouse* wordt hij genoemd als een van Mickey's vrienden, op de boerderij waar dit boekje uit 1931 zich afspeelt. Donald is echter niet afgebeeld in het bijbehorende groepsportret. Wel zien we ergens op een ander plaatje een onopvallend eendje rondscharrelen. Is dat hem? Hij lijkt nog in niets op de latere vedette uit de tekenfilms en al helemaal niet op de (anti)held van haast mythische proporties waartoe stripauteur Carl Barks hem in de jaren veertig en vijftig liet uitgroeien. Hoe dan ook, de tekenfilm-Duck was in 1934 een onmiddellijk succes. Vooral zijn driftige gekwaak nam het publiek direct voor hem in.

Maar, eigenlijk kwaakte de eend niet. Toen straatventer Clarence Nash op een avond in 1932 voor een radiostation in Los Angeles het kinderversje *Mary had a little lamb* voordroeg, deed hij zijn mekkerende geitje na. Diezelfde avond was in de Disney Studio's een brainstorm aan de gang, over een eend als mogelijke sidekick voor Mickey Mouse. Tijdens een koffiepauze zette iemand even de radio aan, juist op het moment dat Clarence Nash er werd uitgezonden. *Big Walt* hoorde het – en hoorde meteen de kassa rinkelen. 'I think we've found our duck', zei hij tegen zijn medewerkers.

Clarence Nash werd door de Studio's gecontracteerd en met Romeo & Julia, Heine & Schumann, Lennon & McCartney en Janssen & Jansens, werden Nash & Duck een der best geslaagde duo's ooit. Dankzij het stemmetje waarmee de straatventer op de radio zijn geitje had nagedaan.

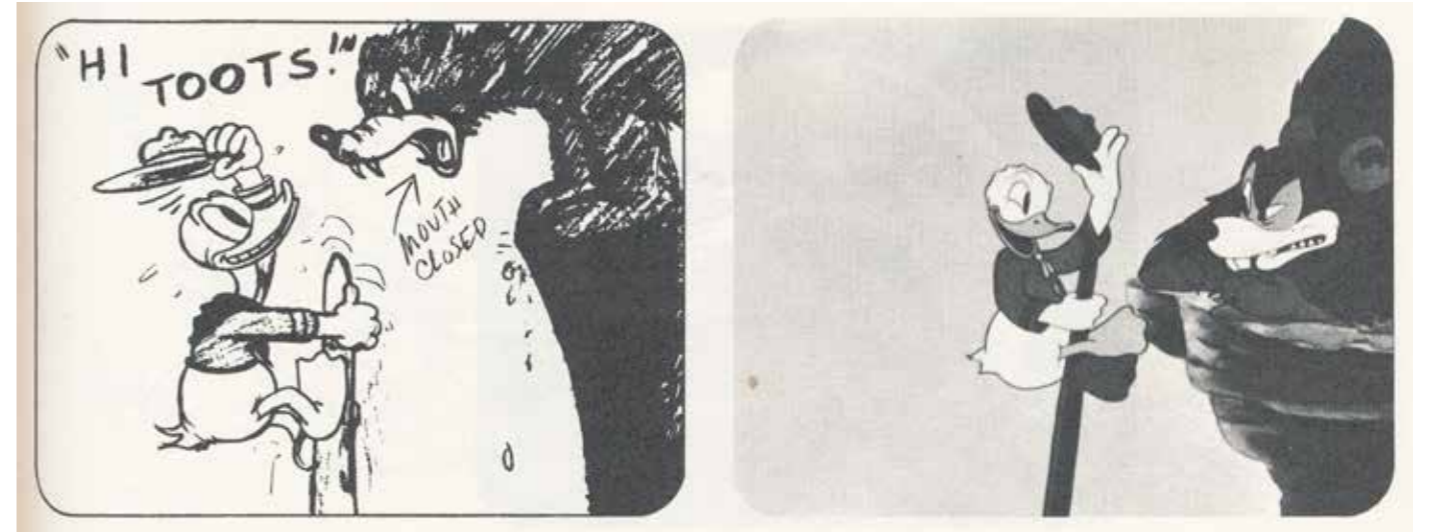
In 1935 kwam tekenaar Carl Barks bij de Disney Studio's werken. Donald Duck was ondertussen zo'n

publiekslieveling, dat hij de rol van bijfiguur van Mickey was ontgroeid. Hij werd hoofdpersoon in een eigen serie korte tekenfilms. Met Harry Reeves en Chuck Couch vormde Barks het team dat voor deze *Duck shorts* de verhalen moest bedenken en in beeld uitwerken, in de vorm van storyboards.

De tekenfilm-eend was begonnen als luie, opvliegende ruziezoeker. In de *Duck-shorts* ontwikkelden Barks, Reeves en Couch Donalds karakter verder. Ook creëerden ze personages als Kwik, Kwek en Kwak, Katrien en Gijs Gans.

Al in de jaren dertig begon eveneens Donalds carrière als stripfiguur. Bekend zijn de korte gagstrips die Al Taliaferro vanaf 1937 voor de kranten tekende. Toen in 1942 een grote uitgever van *comics* (striptijdschriften) een reeks Duck-comics wilde starten, dacht Disney hiervoor meteen aan Carl Barks. In de Studio's had Barks getoond dat hij goede plots en leuke grappen kon bedenken en dat hij deze in zijn storyboards geestig in beeld kon brengen. Precies wat een strip nodig heeft, dacht Disney. En hij kreeg gelijk. Barks werd een van de belangrijkste stripmakers van de twintigste eeuw. Tot aan zijn pensionering in 1966 bedacht, schreef en tekende hij honderden verhalen, duizenden pagina's. Onder Barks' handen groeide de eend uit tot een herkenbaar menselijk karakter. Barks schiep ook veel nieuwe personages, zoals Oom Dagobert, Willie Wortel, de Zwarte Jongens en Guus Geluk. De Jonge Woudlopers, die hij al in 1938 had bedacht voor de tekenfilm *Good Scouts*, voorzag hij in zijn strips van het *Jonge Woudlopers Handboek*: een compleet, alomvattend en toch zeer compact naslagwerkje dat hier helaas in geen enkele boekwinkel voorhanden is.

De eerste Nederlandse *Donald Duck* verscheen in oktober 1952. De oudste jaargangen van dit 'vrolijk weekblad' bevatten veel Barks-verhalen die nu als klassiek gelden.

Fragment uit de 'Duck short' tekenfilm *Good Scouts* (1938), in storyboard (links) en uitgewerkt in de film (rechts). Bron: Geoffry Blum, 'The Art of the Storyboard' in: *The Carl Barks Library of Walt Disney's Donald Duck*. Another Rainbow Publishing Inc., Scottsdale Arizona, West Plains Missouri; 1983.

Voorbeelden zijn het 'brandweerverhaal', de cycloon die Dagoberts geld onder de bevolking herverdeelt (waarna het door ijzeren economische wetten aan het slot natuurlijk allemaal weer bij Dagobert terug is), de wedstrijd waarin Dagobert en een maharadja steeds grotere standbeelden bouwen, de weddenschap tussen Donald en Guus Geluk over zwemmen in een bevroren water op nieuwjaarsdag, en nog heel veel meer.

De strips van Barks tonen de op consumptieve, materiële welvaart gefocuste Amerikaanse samenleving die destijds, in het schrale Nederland van de jaren vijftig, totaal onbekend was. Een wereld van wolkenkrabbers, grote auto's, tot de nok gevulde menshoge koelkasten. Van hamburgers, hotdogs en koekjes, die achteloos met

stapels tegelijk worden weggegeten. De kinderen van de naoorlogse Nederlandse geboortegolf keken hun ogen uit. Onder het oppervlak staan deze verhalen in het teken van competitie en concurrentie, en van een meedogenloze strijd om status en geld. Alleen winnaars tellen mee. Geen wonder dat Katrien vaak voor Guus Geluk kiest in plaats van voor de *loser* die *Donald Duck* in de verhalen van Barks vaak is.

Toen Barks met pensioen was en de verhalen uit Amerika en andere landen, waar Disney-strips in licentie werden geproduceerd, steeds slechter werden, ontstond in Nederland op de *Donald Duck*-redactie een streven om een goede eigen verhalenproductie op te zetten. Nederlandse tekenaars hadden weliswaar al

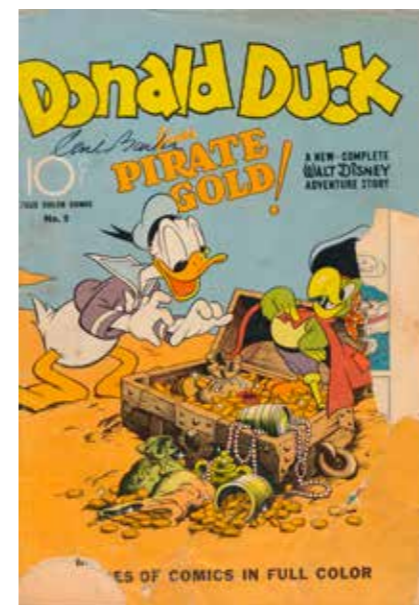
Donald op de aankondiging voor de tekenfilm *The Wise Little Hen* (1934). Bron: Flora O'Brien, *Donald Duck: 50 Years of Happy Frustration*. HP Books; 1984.

Walt Disney (die lange tijd zelf de stem van Mickey Mouse insprak, rechts) en Clarence 'Ducky' Nash (links), aan het werk in 1945. Bron: Marcia Blitz, *Donald Duck*. Harmony Books, New York; 1979.

Carl Barks en Harry Reeves presenteren hun storyboard voor *Good Scouts* (Disney Studio's, 1938). Bron: Flora O'Brien, *Donald Duck: 50 Years of Happy Frustration*. HP Books; 1984.

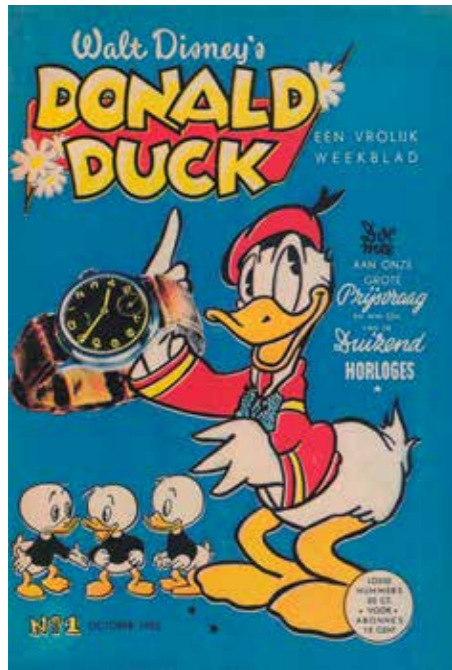

Donald Duck finds Pirate Gold, de allereerste Duck-strip van Carl Barks (Dell / Western Publishing; 1942); de cover is later door Barks gesigneerd. Collectie Willem van Helden, Den Haag.

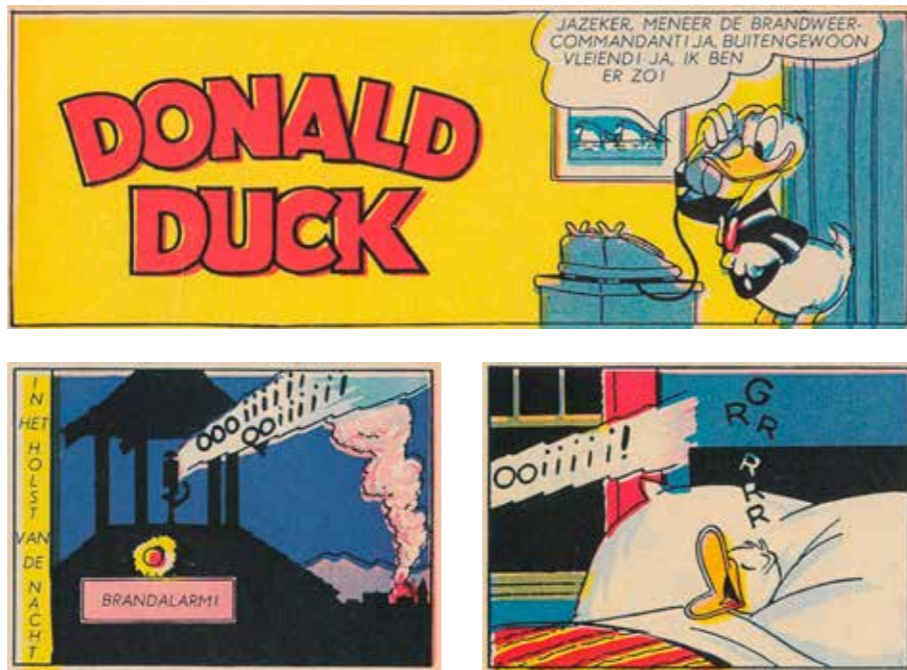

Walt Disney's Comics and Stories nr. 31 (Dell / Western Publishing; 1943) bevat Carl Barks' tweede Duck-strip. Deze was de eerste van de vele 10-paginaverhalen waarmee Barks de eend nóg beroemder zou maken dan hij door de tekenfilms al was. De omslag (links) is van Carl Buettner. Collectie Willem van Helden, Den Haag.

Het eerste nummer van de Nederlandse *Donald Duck* uit 1952, met Carl Barks' klassieke 'brandweer verhaal'. Donald is bij de brandweer. Maar bij het eerste grote alarm waarvan de hele stad wakker schrikt, is brandweerman Donald de enige die onverstoort door snurkt. Collectie Willem van Helden, Den Haag.

vanaf het begin verhalen geleverd, maar het niveau daarvan was beslist niet hoog. Nadat in de jaren zestig de kwaliteit en de oplage van het blad dramatisch achteruit waren gegaan, maakten in de jaren zeventig hoofdredacteur Cees de Groot en diens opvolger Thom Roep een belangrijke kwaliteitsslag. Mede dankzij art director Daan Jippes, en later diens opvolger Ed van Schuijlenburg, is er een goede ploeg Nederlandse tekenaars en schrijvers actief. Geïnspireerd door het werk van Carl Barks hebben zij de eend nieuw leven ingeblazen. Hun eigentijdse Duck-verhalen vinden hun weg naar Disney-publicaties over de hele wereld. Met de al genoemde Daan Jippes zijn Ben Verhagen, Michel Nadorp, scenarist Jan Kruse en de broers Bas en Mau Heymans belangrijke Nederlandse makers van Duck-strips. Verder mag ook de kleine, maar uiterst

fijne, productie aan Duck-verhalen door René Windig en Eddy de Jong niet onvermeld blijven. In de Verenigde Staten werd deze ontwikkeling in de jaren negentig gevolgd door stripmakers als Don Rosa en William van Horn. Met hun Duck-verhalen, gebaseerd op de wereld van Carl Barks, oogstten ook zij internationaal succes.

Walt Disney, Clarence Nash en Carl Barks zijn al lang dood, maar hun Donald Duck is nog volop springlevend. Zijn 'vrolijk weekblad' bestaat in Nederland al meer dan zestig jaar en is hier nog altijd een van de meest succesvolle tijdschriften.

Willem van Helden
Afbeeldingen © Disney

In 1952 zien we ook de eerste optredens in Nederland van Katrien en Guus Geluk (*Donald Duck* nr. 2) en van Oom Dagobert, (*Donald Duck* nr. 6). Collectie Willem van Helden, Den Haag.

Een voorjaarssalade met huisgerookte eendenborst

Eend wordt vaak geassocieerd met herfstgerechten, maar ook in het voorjaar heeft de poelier eendenborsten liggen, en die laten zich geweldig combineren met malse jonge groenten, waarbij de herfstnoten en vijgen gewoon kunnen blijven. Met een goed brood erbij volstaat deze salade als een hoofdgerecht. Het is wel belangrijk om de eend zelf te roken; alleen dan heeft de marinade zin en bovendien kan je zelf voor een subtielere rookmaak kiezen. Het idee voor deze eend komt van Sam & Sam Clark (Moro Londen, 2007, p. 109), de salade is geïnspireerd op vele andere recepten en het aanbod van de ingrediënten van het seizoen.

Foto: Elize Geleijns

Wat nodig is voor 4 personen

2 eendenborsten
1 teen knoflook, gepeld en ontdaan van zijn kern
4 theelepels verse blaadjes tijm
2 kruidnagels
(grof) zeezout en peper

Meer grof zeezout
Fijne houtsnippers of zaagsel voor in de rookoven
Tak rozemarijn, grofgehakt
1 eetlepel water

Voor de dressing

1 teen knoflook, gepeld en ontdaan van zijn kern, met wat zeezout tot een pasta gewreven in de vijzel
1 eetlepel sherryazijn (of goede kwaliteit rodevijnazijn)
Wat honing of suiker
Olijfolie

Voor de salade

Veldsla
150 gram peultjes
150 gram haricots verts
4 mooie vijgen
Flinke hand walnoten (of twee)

Begin met het marinieren van de eend. Wrijf de knoflook, tijm, kruidnagels en een theelepel zout en wat peper tot een pasta. Wrijf hiermee de vleeskant van de eendenborsten in. Leg de borsten dan met de vleeskant naar beneden in een vergiet en strooi zeezout over de vetlaag. Laat de eend zo tenminste een halve dag staan op een koele plaats.

Schud zoveel mogelijk van het zout van het vel van de eend en wrijf de vetlaag verder schoon met keukenpapier. Neem dan een koekenpan met dikke bodem en zet die op het allerkleinste pitje, het liefst met een afstandhouder. De eendenborsten gaan in deze pan met de vleeskant naar boven, en het is de bedoeling dat alleen het vet uit de eend gesmolten wordt, zonder het vlees te garen. Dit duurt ongeveer 15 à 20 minuten; als het vel begint te verkleuren moeten de stukken eend uit de pan. (Doe het vet niet weg, maar in een bakje, hierin is het nog heel goed aardappeltjes bakken, of kip) Meng dan de houtsnippers met de rozemarijn, leg het mengsel onderin de rookoven en bevochtig het met het water, schuif dan de lekbak en het rooster er in. Leg de eendenborsten met het vel naar beneden op het rooster, sluit de rookoven en plaats hem op de warmtebron. Het roken duurt ca. 20 minuten.

Maak ondertussen de salade. De walnoten kunnen worden gebroken in grove stukken, en dan drooggeroosterd in een koekenpan. De peulen en haricots verts worden kort gekookt. Meng voor de dressing de met zeezout tot pulp gewreven knoflookteen met wat honing, de sherryazijn en tenminste 4 delen olijfolie. Doe dan de veldsla in een grote wijde schaal, verdeel de peulen en boontjes daarover, en de gekwartierde vijgen. Voeg de walnoten toe. Snijd de eendenborsten op de draad in plakken, en verdeel die over de salade. Schenk dan de dressing over de salade.

Karin Scheper

Nijs Wesselius 9jaar, Rotterdam

Roofvogels

Roofvogels vind ik echt hele mooie dieren. Op school heb ik er een spreekbeurt over gehouden. En toen mocht ik van Museum Meermanno een opgezette sperwer lenen, om te laten zien in de klas. Voor mijn spreekbeurt kreeg ik een 9.

Van alle roofvogels vind ik de koningsbuizerd het mooist. Het is de grootste buizerdsoort. Als hij zijn vleugels spreidt, is hij wel anderhalve meter breed. Koningsbuizerds zien er mooi uit. Zijn veren zijn lichtbruin op zijn rug en vleugels en van onder is hij wit. Zijn kop is een beetje gestreept. Wat grappig is, is dat zijn veren doorlopen tot aan zijn klauwen. Net of hij

sokken aan heeft. Met zijn klauwen kan hij een prooi dragen, die wel twee of drie keer zo zwaar is als hijzelf. En hij heeft een soort ingebouwde bril. Hij ziet zijn prooi namelijk drie keer groter. Het is de enige roofvogelsoort die samen jaagt.

In Nederland komen twaalf soorten roofvogels voor. De koningsbuizerd helaas niet. Die leeft alleen in Noord-Amerika en Zuid-Canada. Ik heb nog nooit een koningsbuizerd in het wild gezien. Wel familie van hem. Bijvoorbeeld hier in Rotterdam als we langs het vliegveld rijden. Dan zie ik buizerds vliegen, of ik zie er eentje op een hek in het weiland.

Brancusi

robuuste bal als een buste
kussen als glazen kogels
obelisken als vliegende vissen
vage vogels als kussen

wufte vleugels
spelen met gewichtige stenen
een spel van stem en stilte

zwanen als besneeuwde tempels
kussen als beschaduwde poorten
drempels tussen lucht en aarde
schuwe zwanen als kussen

Uit: Lucebert, *Apocrief*, Uitgeverij
De Bezige Bij, Amsterdam 1952.

soms op een vleugje wind
soms in een storm
vliegen zij op
een wolk van vogels
voor de zon

welke dromen
bevliegen de vogels
dat zij zich
lichtvaardig
in zoveel lucht
begeven

Uit: Bert Schierbeek, *Vlucht van de vogel*,
Uitgeverij de Bezige Bij, Amsterdam 1996

Vivara – Alles voor een diervriendelijke tuin!

Het voeren van vogels en het ophangen van nestkasten is een goede zaak. Op deze manier helpen we de vogels overleven en bieden we ze nestplaatsen aan. Ook u kunt de natuur een handje helpen. Vivara geeft u adviezen over het plaatsen van diervriendelijke beplanting, het voeren van vogels, het ophangen van nestkasten, maar vertelt u ook hoe u de insectenrijkdom in uw tuin vergroot.

Vivara is gespecialiseerd in het adviseren en ontwikkelen van natuurbeschermingsproducten, zoals voer, voedersilo's, voederhuisjes en nestkasten. Onze producten zijn uitvoerig door ornithologen en biologen getest. Al onze producten zijn van hoge kwaliteit. Vivara werkt nauw samen met onder meer de Vogelbescherming Nederland, Natuurmonumenten, IVN, Egelbescherming Nederland, SOVON, Stichting Eekhoornopvang Nederland en de Vlinderstichting. Een deel van onze opbrengst wordt aan deze organisaties afgedragen. Door nauw samen te werken met deze verschillende natuurbeschermingsorganisaties, proberen we het leefmilieu van plant en dier te verbeteren. Door een steentje bij te dragen aan de instandhouding van de natuur helpt u niet alleen de dieren, het levert u zelf ook volop kijkplezier! In dit artikel kunt u lezen hoe u uw eigen tuin vogelvriendelijk in kunt richten. Wilt u meer tips & adviezen ontvangen? Vraag dan de gratis Vivara catalogus aan op www.vivara.nl/catalogus

De juiste beplanting

Het is leuk om veel vogels in de tuin te hebben. Ook vlinders, hommels en misschien wel egels en eekhoorns brengen leven in uw tuin. Het hele jaar door kunt u

van alles doen om uw tuin zo aantrekkelijk mogelijk te maken voor deze dieren. Voeren, zorgen voor water en nestkasten ophangen bijvoorbeeld. Maar het begint allemaal met de juiste beplanting.

De basis: vogel- en insectvriendelijke beplanting

De basis van een diervriendelijke tuin is een diervriendelijke beplanting. Voor vogels, insecten en kleine zoogdieren als egels, eekhoorns en vleermuizen is het in de eerste plaats belangrijk dat de tuin hen beschutting geeft. Hierdoor voelen ze zich veilig en het geeft ze de mogelijkheid om te schuilen en nesten te bouwen. Daarnaast fungeert de tuin ook als bron van voedsel voor veel dieren. Dit alles vinden ze uiteraard niet in een tuin met alleen maar gras en stenen, maar wel in een tuin met gevarieerde begroeiing! Vivara heeft daarom een speciaal assortiment planten en struiken dat ervoor zorgt dat dieren én mensen zich optimaal voelen. Dit assortiment bestaat uit:

- Planten die bijvoorbeeld vlinders en hommels aantrekken
- Struiken met eetbare bessen voor vogels
- Dichte struiken en klimplanten waarin dieren kunnen broeden en schuilen

Wat kunt u nog meer doen?

Naast het zorgen voor een goede beplanting kunt u nog meer doen. Voeren bijvoorbeeld. Met de verschillende soorten vogelvoer van Vivara, die wij hebben samengesteld in samenwerking met Vogelbescherming Nederland, trekt u het hele jaar door vogels naar uw tuin. Ook voor de andere dieren hebben wij speciale voedermixen. Zorg verder voor voldoende water. Niet alleen om te drinken, maar ook om lekker in te badderen. En door het plaatsen van één of meerdere nestkasten heeft u met een beetje geluk in het voorjaar diverse broedende vogelparen in de tuin, met de daarbij behorende uitvliegende jonge vogels.

Tip van Nico de Haan:

‘Met alleen vogelvoer aanbieden tovert u uw tuin niet om in een echt vogelparadijs. Het is de bedoeling dat u uw tuin nog eens kritisch door vogelogen bekijkt. Waar ontbreekt het aan en waar zou u zich verstoppen als er weer zo'n gevaarlijke

sperwer aan komt jakkeren! Een dichte beukenhaag is dan een heerlijk veilig onderkomen. Je kunt je er in verstoppen, in nestelen en zelfs in de winter blijft het beukenblad nog aan de struiken zitten en biedt de haag dekking. En wat dacht u van een stekelige vuurdoorn.

Een veilige nestplek voor merels en zanglijster, daar klimt geen kat in. In de winter vallen daar soms zomaar noordelijke lijster, zoals koperwieken en kramsvogels, aan op de fleurige oranje bessen.

De dichte liguster is ook ideaal als broed- en vluchtplek. Makkelijk te snoeien en heerlijk dicht. Zo is er een hele waslijst van struiken en bomen die voor verschillende vogelsoorten heel aantrekkelijk zijn maar als u nu eerst met deze vier begint dan zullen de vogels u zeker dankbaar zijn!

Iedere vogel zijn eigen nestkast

Door het verdwijnen van bossen zijn veel natuurlijke leefgebieden en nestplaatsen voor vogels verloren gegaan en daardoor vinden ze steeds moeilijker een broedplaats. Een aantal vogelsoorten trekt mede daarom steeds meer naar de bewoonde wereld.

Heeft u in het najaar nog geen nestkastje opgehangen dat als schuilplaats voor uw tuinvogels kon dienen,

hang deze dan nu op. Hoe vroeger u dit doet, des te meer kans u maakt dat een vogelpaar zijn intrek neemt in uw nestkast. Door het ophangen van nestkasten helpt u dieren echt met het vinden van een geschikte broedplaats. Zelf beleeft u natuurlijk ook volop plezier aan de jonge vogels in uw tuin.

Waar moet ik op letten bij een nestkast?

Koop nooit zomaar een willekeurige nestkast. Kijk eerst welke vogels er bij u in de tuin voorkomen en pas de aankoop daarop aan. Alle nestkasten van Vivara zijn ontworpen door ornithologen, zodat er voor iedere vogelsoort de optimale afmeting is. Nestkasten zijn er in verschillende vormen en maten. Het aanbod is zo divers, omdat vogels erg kieskeurig zijn in het uitzoeken van een goede nestplaats. Mussen, mezen, boomklevers en bonte vliegenvangers bijvoorbeeld willen het liefst een nestkast met een kleine invliegopening. Vogels als roodborsten, winterkoninkjes en merels zijn juist weer op zoek naar meer open nestkasten met een lage voorzijde.

Tip van Nico de Haan:

‘Krijgt u regelmatig de grote bonte specht op bezoek en hakt die wel eens een gaatje in één van uw nestkasten? Grote bonte spechten eten niet alleen larven en boktorren maar als ze de kans krijgen lusten ze ook wel een ...jong vogeltje. Ze hakken de nestkast open en halen de jongen eruit die ze weer voeren aan hun eigen jongen. Sommige vogels eten elkaar op, dat is de natuur, maar gelukkig kunt u uw mezenkroost wel bescherming bieden. Een houtbetonkast is zelfs voor een grote bonte specht niet te kraken en biedt een veilig huis voor de jonge mezen tot ze gaan uitvliegen. De houtbetonkasten zijn er in alle maten en soorten en... gaan een mensenleven mee!’

Vogels voeren

Het voeren van vogels is een leuke, dankbare bezigheid en geeft bovendien veel kijkplezier. Creëer daarom een voederplaats in uw tuin of op uw balkon, zodat u kunt gaan genieten van dit boeiende schouwspel. Door de

vogels te voorzien van geschikt voer, draagt u een steentje bij aan het op peil houden van het teruglopende aantal van veel algemene vogelsoorten, zoals de huismus.

Waarom vogels voeren?

Uit wereldwijd onderzoek is gebleken dat het verantwoord en zelfs beter is om uw tuinvogels het hele jaar door te voeren. Klimaatveranderingen zorgen ervoor dat vraag en aanbod van voedsel steeds verder uit elkaar komen te liggen. Door het hele jaar rond te voeren vergroot u de vitaliteit van de vogels. Hierdoor overleven meer vogels de winter, broeden er meer vogels in het voorjaar en zullen in het voorjaar meer jonge vogels het nest verlaten. Het voer moet hiervoor uiteraard wel de juiste kwaliteit hebben. Bovendien vullen vogels het voer dat ze van mensen krijgen aan met voer dat ze vinden in de natuur.

Iedere vogel zijn eigen voorkeur

Hoe meer soorten voer u in de tuin heeft, hoe groter de diversiteit aan vogels. Immers, iedere vogel heeft

zo zijn eigen voedselvoorkeur. Vele verschillende vogelsoorten verhogen het kijkplezier voor u. Vivara heeft in samenwerking met Vogelbescherming Nederland meerdere soorten vogelvoer samengesteld. Al het voer bevat hoge voedingswaarden aan vetten, oliën, koolhydraten, mineralen en vitaminen. Bij de ontwikkeling van het voer is rekening gehouden met de voedselbehoefte van de verschillende vogelsoorten. Het voer is van hoge kwaliteit (zonder afvalbestanddelen) en wordt door Vivara zelf, speciaal voor tuinvogels, geproduceerd. Vivara onderwerpt zijn voedersoorten continu aan controles, topkwaliteit is daardoor gegarandeerd. Kies uit meer dan twintig soorten en breng uw tuin tot leven!

Tip van Nico de Haan:

‘Ooit legde me een vogelfotograaf uit hoe hij er in slaagde waterrallen van heel dichtbij te fotograferen. Hij maakte een inkeping in afgesneden rietstengels en klemde daar levende meelwormen in. Zo lokte hij, met deze levende meelwormen als wenkende vingertjes, de vogels naar zich toe! Als u tijd en geduld hebt om een roodborstje op uw hand te lokken dan zijn meelwormen daar een uitstekend hulpmiddel bij. Voer dagelijks op vaste tijden en door de beweging van de wormpjes trekt u ze als en magneet naar u toe. Bovendien zorgen de meelwormen op een natuurlijke manier voor de vochtvoorziening en is dit voedsel ook geschikt voor de oudervogels om aan hun jongen te voeren in het voorjaar! Het is rijk aan eiwitten en dat hebben jonge vogels nodig om snel op te groeien!’

Water, om te drinken en om te badderen!

Net als bij mensen is water voor vogels bijna nog belangrijker dan voedsel. Sommige vogels, en met name insectenetters, halen veel van het water dat ze nodig hebben uit hun voedsel en hoeven soms maar één of twee keer per dag te drinken. Zaadeters daarentegen

moeten veel vaker drinken omdat in hun voedsel maar heel weinig vocht zit en ze dit dus moeten aanvullen.

Onderhoud van een vogelbad

Het belangrijkste is, dat het vogelbad schoon is. Zeker als het veel gebruikt wordt door verschillende vogels, moet u het water regelmatig verversen. Heeft u voor het reinigen schoonmaakmiddel gebruikt, spoel het vogelbad dan meerdere malen na met schoon water.

Wist u dat

Vogels regelmatig moeten baden om hun verenkleed in een goede conditie te houden? Door het baden wordt de isolerende werking van het verenkleed in stand gehouden.

Waar zet u het vogelbad neer?

Vogels zijn erg kwetsbaar voor roofdieren wanneer ze lekker aan het spetteren zijn in het water. Daarom kunt u vogelbaden het beste minimaal twee meter van de omringende beplanting plaatsen.

Spettertip! Kinderen vinden het prachtig om vogels te zien spetteren in het water. Als uw waterschaal of vogelbad dicht bij uw huis staat, kunt u uw (klein) kinderen van dichtbij mee laten genieten van dit vrolijke schouwspel.

Tip van Nico de Haan:

‘Vogels hebben, net als wij elke dag water nodig. Niet alleen om te drinken maar ook om af en toe in te badderen. Dat zorgt voor een losse veerstructuur met veel lucht ertussen en dat isoleert weer goed, zowel in de zomer als in winter. Zelf heb ik een klein stroompje water dat van de ene vijver naar de andere wordt gepompt. Koud stromend water: de vogels vinden het heerlijk en badderen er zelfs midden in de winter in! Maar een paar ondiepe drinkschalen zijn ook prima. Die moeten wel een ruwe ondergrond hebben, want als de sperwer weer eens langs komt moet je niet eerst een poosje staan slippen voor je wegsprint. Zet de waterschalen een paar meter van het struikgewas en niet midden op het gazon. Dan kunnen de vogels snel vluchten en zich verstoppen!’

Maak kans op een vogelvriendelijk prijzenpakket t.w.v. €100,-!

In het kader van de tentoonstelling ‘Vogels: Duizend jaar vogels in honderden boeken’ verloten Vivara en Museum Meermanno een prijzenpakket ter waarde van €100,-. Het pakket bevat allerlei producten waarmee u uw eigen tuin vogelvriendelijk kunt maken. Meedoen is simpel: Ga naar www.vivara.nl/meermanno vul uw gegevens in en wie weet maakt u kans op het vogelvriendelijke prijzenpakket! De winnaar ontvangt persoonlijk bericht.

Colofon

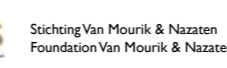
Deze publicatie verschijnt ter gelegenheid van de tentoonstelling ‘Vogels. Duizend jaar vogels in honderden boeken’ die van 29 augustus 2014 t/m 4 januari 2015 te zien is in Museum Meermanno.

De tentoonstelling is een samenwerking van de Koninklijke Bibliotheek en Museum Meermanno | Huis van het boek.

In Museum het Dordts Patriciërshuis | Museum aan de Maas worden van 30 augustus t/m 30 november de foto's van Luc Hoogenstein en zijn collega-fotograaf Lars Soerink gepresenteerd in de tentoonstelling ‘Je ziet ze vliegen!’.

In oktober 2014 verschijnt een facsimile van *Nederlandsche vogelen*, een samenwerking van de Koninklijke Bibliotheek en Uitgeverij Lannoo. Zie www.nederlandschevogelen.nl.

De tentoonstelling ‘Vogels. Duizend jaar vogels in honderden boeken’ en het gelijknamige magazine kwamen mede tot stand dankzij de genereuze bijdragen van:

Teksten: de rechten van de diverse teksten berusten bij de auteurs.

De rechten voor de gedichten zijn geregeld met de desbetreffende uitgevers.

Vormgeving: Jelle Hellinga, Den Haag.

Foto's: Koninklijke Bibliotheek, Museum Meermanno | Huis van het boek Luc Hoogenstein (pagina's 10, 11, 18, 19 en 32) en Jelle Hellinga (pagina's 26, 27).

Uitgever: Koninklijke Bibliotheek en Museum Meermanno | Huis van het boek

Foto Luc Hoogenstein